

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

На правах рукопису

НАТРОШВІЛІ РОБЕРТ НОЛАРОВИЧ

ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗМІШАНОЇ
ЕКОНОМІКИ /НА ПРИКЛАДІ РОЗВИНУТИХ КРАЇН/

Спеціальність 08.05.01 – світове господарство і
глобальний розвиток

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 1995

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі управління зовнішніми зв'язками і маркетингу Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка

- Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Кредісов Анатолій Іванович
- Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Пільгуй Неля Олександрівна
- кандидат економічних наук, доцент
Леоненко Петро Михайлович
- Провідна організація - Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Захист відбудеться 29 червня 1995 р. о 14:00 годині, на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 01.01.19 при Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: Київ - 119, вул. Мельникова, 36/1, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка /Київ, вул. Володимирська, 64/.

Автореферат розісланий 29 травня 1995 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук

Сніжко

О.В.Сніжко

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зміст сучасної епохи як початку переходу до нового суспільного устрою викликає до життя цілий комплекс якісно нових форм організації суспільного життя, які характеризуються значним різноманіттям. В процесі еволюції світової економіки і міжнародних відносин відбувається пошук найбільш ефективних шляхів соціально-економічного прогресу, що характеризують нову ступінь розвитку сучасних міжнародних економічних відносин. Так, однією з важливіших особливостей стає стрімко зростаюча міждержавна координація економічних політик, що створює певні можливості для згладжування окремих економічних суперечностей, які характеризуються не просто всебічним урахуванням економічних факторів при визначенні напрямків господарської політики, а й якісно новим підходом в оцінці власних місця і ролі в світовій економіці.

На новому ступені інтернаціоналізації світового господарства посилюються взаємозалежність і взаємопроникнення різноманітних економічних систем. Це не тільки створює нові можливості для прискорення економічного росту національних економік, а й посилює процес інституціональних перетворень в різних країнах, що в свою чергу, сприяє повноцінному включенню національних економік в міжгосподарські зв'язки.

В світі вищесказаного, особливої актуальності набуває дослідження тих економічних концепцій, що відображають сучасне світове капіталістичне господарство. Серед них найбільший інтерес являє теорія змішаної економіки, що лягла в основу ринкової трансформації капіталізму і характеризує економічну систему розвинутих країн світу на сучасному етапі. Саме з вивченням і глибоким аналізом змішаної економіки пов'язані, на думку

автора, вирішення проблем економічної трансформації України. Тому новий підхід до аналізу формування, розвитку і функціонування змішаної економіки в розвинутих країнах світу є особливо важливим об'єктом даного дисертаційного дослідження.

Ступінь розробки теми. Дослідження проблем і тенденцій розвитку змішаної економіки на сучасному етапі і в його руслі пріоритетних напрямків розвитку економіки України знаходиться в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-теоретиків, економістів і політичних діячів.

В світовій економічній науці намітилися три основних підходи щодо розуміння цієї проблеми. Один з них ототожнює змішану економіку з бачатукладною, другий розглядає змішану економіку як "третій шлях" соціально-економічного розвитку суспільства і третій - пов'язує характер даної системи з економікою перехідного типу. Всі ці три підходи відображують дієвість змішаної економіки, заснованої на різноманітності форм власності, взаємодіючих в рамках єдиного відтворювального процесу, де кожна форма має власну соціально-економічну нішу. Визнаючи повну правомірність даної характеристики, необхідно тим часом визнати і те, що вона не розкриває в повній мірі суті змін, що відбуваються зараз в розвинутих країнах світу зі змішаною економікою. Тут потрібні додаткові дослідження і розробки.

Значний внесок в розробку теорії змішаної економіки здійснили західні вчені-теоретики в галузі світової економіки М.Познер, Р.Ворнон, Д.Харбауер, Дж.Кейнс, Й.Шумпетер, Дж.Гелбрейт, Р.Фіндлі, Є.менфільд, В.Леонтьєв та інші, фундаментальні праці яких використовувались в процесі роботи над дисертацією.

Дослідження проблем змішаної економіки є найбільш актуальним при оцінці нових явищ в сучасній світовій економіці. Робота

над даною проблематикою уже ве́ряться в Україні, а також в країнах СНД. В ряді опублікованих досліджень в 70-80-х роках, особливо на початку 90-х років поступово долаяється догматичний відірваний від реальності підхід, домінуючий в попередні десятиріччя, аналізуються основні риси і тенденції сучасних систем змішаної економіки, виділяються глобальність, принциповість і значимість змін, що почались в світовій капіталістичній системі в напрямі соціального прогресу.

В процесі роботи над дисертацією були використані праці українських вчених, в яких порушуються методологічні і теоретичні проблеми змішаної економіки і соціального ринкового господарства: А.А.Чухна, А.С.Філіпенка, В.П.Нестеренка, Н.А.Пільгуй, А.С.Гальчинського, А.І.Кредісова, Л.П.Горкіної, П.м.Леоненка, Л.К.Кістерського, В.Г.Бодрова та інш. Використовувались також розробки вчених спеціалістів, які стосуються проблем світової економіки, валютних, кредитних і науково-технічних відносин, в тому числі і розвинутих країн: А.П.Рум'янцева, В.Д.Сікори, А.м.Федосова, В.С.Буткіна, Г.Н.Клімка, Л.К.Безчасного, В.А.Вергуна, В.А.Степаненка, В.А.Супруна. Особлива увага в роботах економістів-теоретиків приділена вивченню світового досвіду змішаної економіки для ринкової трансформації України.

Інтерес представляють також роботи російських вчених, які займаються дослідженням теорії і практики змішаної економіки: І.м.Осадчої, С.м.Нікітіна, В.А.мартінова, Ю.А.Красіна, Я.А.Пези́ра, С.В.Брагі́нського та інш.

Об'єкт, мета і завдання дослідження. Об'єктом дослідження є вплив технологічного, наукового і політичного прогресу, на економічні досягнення розвинутих країн в останні десятиріччя. Як окремий

об'єкт дослідження автор виділяє вплив світової економічної науки на глибоку трансформацію політичних інститутів і соціально-економічних систем в світовому капіталістичному господарстві взагалі і в розвинутих країнах зокрема. Головна мета роботи - розкриття суті змішаної економіки як системи, її еволюції в різні історичні періоди розвитку світової економіки, ролі і значення світового досвіду змішаної економіки для економічної трансформації України.

В відповідності з цією метою в роботі поставлено ряд конкретних завдань:

- прослідкувати генезис формування змішаної економіки, відобразити її якісно різні структури в сучасній світовій економіці;

- виявити основні напрямки в розвитку теорії змішаної економіки в 70-ті - 80-ті роки ХХ ст., показати причини зміни інституціональних рамок цієї теорії, котрі торкаються ряду важливих проблем: поєднання численних і взаємопов'язаних секторів економіки в інструментами державного регулювання; взаємовідносин між секторами - приватним, державним і суспільним; форм демократичного регулювання змішаної економіки і ролі держави, включаючи шляхи і способи, за допомогою яких держава втручається в функціонування економіки на мікро- і макро рівнях;

- розкрити основні риси і тенденції розвитку сучасних систем змішаної економіки, виявити методологічне коріння формування найновіших тенденцій в розвитку системи управління і планування в рамках змішаної економіки;

- обґрунтувати принципи аналізу змішаної економіки на прикладі розвинених країн світу і слідуючи їм, показати розвиток такого варіанту змішаної економіки, в рамках якого спостеріга-

ється прагнення до гармонізації планових і ринкових засад, яка досягається шляхом активнішого управління держави економічним прогресом;

- виявити проблеми, що є спільними для всіх розвинутих країн, функціонуючих в рамках системи змішаної економіки і виділити ті з них, які властиві Україні в умовах ринкової трансформації: проблема моделей змішаної економіки, приватизації державних підприємств, проблеми залучення в країну іноземних інвестицій і розробки державних заходів щодо регулювання участі в капіталі міжнародних інститутів і створення спільних підприємств всіх типів, проблема виключення України в світову економіку.

Методологічна і теоретична основа дисертаційного дослідження. В основу дослідження покладений метод поєднання історичного і логічного в їх діалектичній єдності. Теоретико-методологічною базою аналізу змішаної економіки є реалістичний підхід, який опирається на світовий теоретичний і практичний досвід формування і розвитку змішаної економіки і дозволяє вивчати економічні процеси з загальноекономічних позицій, в рамках загальнолюдських цінностей, системно, в розвитку і взаємозв'язку всіх елементів економічних реалій сучасного буття.

Наукова новизна і основні результати дослідження. В дисертації обгрунтована наукова новизна концепції змішаної економіки з позицій посилення єдності світового господарства і транснаціоналізації світової економіки. В руслі запропонованої концепції автор виділяє особистий внесок і такі елементи наукової новизни дисертації:

- обгрунтовано, що змішана економіка охоплює дві якісно нові структури в системі світового господарства: соціальну і

ринкову економіку;

- виявлено три принципи аналізу змішаної економіки: безумовна повага до демократії, підпорядкування економічних цілей соціальним; взаємовигідне співіснування з природними середовищем замість панування над ним;

- виділена проблема, яка є, на думку автора, загальною для всіх розвинутих країн, функціонуючих в рамках змішаної економіки; пошук нової рівноваги між роллю ринку і державної влади та відродження віри в здібність ринкових механізмів вирішувати економічні і соціальні питання;

- доведено, що економічні досягнення промислово розвинутих країн в останні десятиліття стали результатом впливу багатьох факторів політичного, наукового і технологічного характеру;

- показано, що прогрес світової економічної науки дозволяє використовувати більш ефективну стратегію економічного зростання;

- показано, що ініціатива ряду розвинених країн Заходу в еволюційному перетворенні соціально-політичної і соціально-економічної систем привела в дію процес міжнародної економічної і політичної інтеграції в країнах Східної і Центральної Європи;

- визначено, що світовий досвід розвитку змішаної економіки, особливо в його інституціональних аспектах, може служити моделлю для економічних реформ українського уряду, сприяти ефективності і успіху ринкової трансформації господарства України. Перспектива успіху виправдовує ризик і труднощі, які безумовно будуть супроводжувати становлення змішаної української економіки.

Теоретичне значення дисертації, полягає в тому, що вона в повній мірі заповнює ті прогалини, які пов'язані з недостатньою розробкою аналізу теорії і практики змішаної економіки в вітчизняній економічній літературі. Аналіз раніше проведених досліджень свідчить про те, що вони базувались на формаційному підході розкриття проблем, пов'язаних з процесом еволюційної трансформації природи світового капіталістичного господарства, що надавало аналізу одностороннього характеру. Автор доводить необхідність нового підходу до аналізу світової економічної думки, більш реалістичної і всебічної оцінки місця і ролі теоретичних основ змішаної економіки, які відкрили шлях еволюційним перетворенням капіталізму, суспільному прогресу в цілому і неминучість дослідження в системі сучасного світового господарства тих конструктивних, раціональних ідей, котрі можуть бути використані для вирішення завдань ринкової трансформації економіки України.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що отримані наукові результати можуть бути використані спеціальними економічними відомствами України при визначенні пріоритетних напрямків розвитку економіки країни та встановленні перспективних і раціональних шляхів виходу з кризи. На думку автора, робота сприяє кращому розумінню необхідності докорінних економічних реформ в Україні, вона має на меті передати нагромаджений світовий досвід створення змішаної економіки і управління нею.

Ряд положень і розробок дисертації можуть слугувати при викладанні окремих тем нормативного курсу "Світове господарство", спецкурсів "Економіка зарубіжних країн" та "Економіка України", при підготовці програм і методичних посібників.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на методологічному семінарі і засіданнях кафедри управління зовнішньоекономічними зв'язками і маркетингу Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка.

Результати дисертаційної роботи доповідались на міжнародній науково-практичній конференції "Зовнішньоекономічні аспекти суверенитету України" 27-28 травня 1993 р., Київ /Київський університет ім. Тараса Шевченка/; на міжнародній науково-теоретичній конференції "Трансформаційний процес в Україні: питання теорії і політики" 27-28 жовтня 1994р., Київ /Київський університет ім. Тараса Шевченка/, на республіканській науково-методичній конференції "Актуальні проблеми перебудови вузівської економічної освіти", 28-30 травня 1991 р., Київ /Київський університет ім. Тараса Шевченка/, на республіканській науково-методичній конференції "Актуальні проблеми методики викладання економічної проблеми теорії і політології", 1992 р., Івано-Франківськ /Івано-Франківський інститут нафти і газу/, а також на кількох наукових конференціях Інституту міжнародних відносин.

Структура роботи. Поставлені завдання і логіка дослідження визначили структуру роботи. Вона складається із вступу, трьох глав /дев'яти параграфів/, заключення, бібліографічних зносок і списку використаної літератури.

П. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПОЛОЖЕННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАХИСТ

Змішана економіка як система. Автор виходить з того, положення, що джерела теоретичної постановки проблеми змішаної

економіки з'явилися зовсім не в формі єдиної системи, заснованої на якійсь особливій ідеології. Народження її здійснилось в момент кризи ринкової системи на Заході в міжвоєнний період.

Як відомо, ще в XIX ст. система вільного капіталізму зазнавала серйозних випробувань з точки зору внутрішнього розвитку країни, пролетаризація спричинила масштабну реакцію з боку профспілок. В міжнародному аспекті країни користувались плодами капіталізму для зміцнення воєнної могутності держави, що зумовлювало неминучість виникнення воєнних конфліктів. Після першої світової війни центральні уряди повернулись до ідеалів економічного лібералізму. Великобританія вийшла з війни ослабленою і не могла уже більше відігравати роль світового "лідера". США притримувались ізоляціоністських доктрин. Тим часом модель ринкового капіталізму проявила внутрішню слабкість. Технологічний прогрес сприяв створенню монополій і маніпулюванню ринком. Сформувались могутні економічні угруповання, аруйнувати які не могло ніяке антитрестівське законодавство. Той же технологічний прогрес посилив відмінності в темпах розвитку різних галузей економіки. Іншими словами, склалась ситуація, коли в нових галузях продуктивність праці і рівень заробітної плати були значно вищими, ніж в традиційних. Профспілки намагались боротись з подібним "дуалізмом", вимагаючи підвищення оплати праці, але, добившись успіху на окремому підприємстві, вони лише сприяли виникненню нових напружень на ринку праці.

Вся напруженість, що нагромадилась в 20-х роках, вирвалася назовні в період економічної кризи, яка вибухнула в наступному десятиріччі. Ринкова економіка зазнала глибоких потрясінь. Зруйнування фінансової і грошової систем розповсюдилось на всі країни, а світова торгівля буквально обвалилася. Підпри-

єства використовували тактику відступу, зупинивши інвестування і намагаючись зберегти свої ринки збуту за рахунок всіляких можливостей картелів і прийняття протекціоністських заходів. В соціальних відносинах посилювались корпоративістські тенденції. В галузі цін і заробітної плати в новій ситуації виявились безсильними механізми, коректуючі ринок і які, згідно з ліберальною доктриною, повинні були відновити рівновагу в умовах вільного ринку. Іншими словами, реальна поведінка на мікроекономічному рівні перестала відображувати справжні принципи ринкової економіки і не володіла достатньою гнучкістю для повернення до процесу економічного зростання на макроекономічному рівні.

Хвиля банкрутств і масове безробіття примусили як робітників, так і хазяїв підприємств відмежуватись від капіталістичної ідеології. Стала очевидною необхідність активного втручання держави в економічне життя з метою повної реорганізації системи вільного ринку і досягнення допустимих рівнів прибутку і заробітної плати. Це була єдина можливість добровільно повернути ефективність як частину ринкової економіки. Колишня система ринкової економіки виявилась, таким чином, накритою хвилею державного втручання. В результаті розроблена Адамом Смітом теорія "невидимої руки", що гнучко управляє ринком, відійшла в минуле. Втручаючись в економічне життя, держава могла керуватись методами, які уже існували і використовувались до і після першої світової війни, але які, в усякому разі, мали не багато спільного з практикою "чистого капіталізму". Прикладом подібного втручання була модель планової економіки, розроблена воєнним міністром Германії Вальтером Ратенау і використана в період першої світової війни. Позитивні результати дали і п'ятирічні плани, які, починаючи з 1928 року, впро-

ваджував Радянський Союз. Останній не був зачеплений впливом великої депресії і навіть зміг здобути з неї певну користь. Тим часом більшість європейських держав задовольнялась прийняттям "пунктирних" заходів в боротьбі з кризовими явищами. Їх ціллю були: підтримка стабільності грошової системи і її оздоровлення, захист національної промисловості /надання кредитів, підвищення митної плати, обмеження імпорту/, стимулювання споживання / встановлення мінімальної заробітної плати, боротьба з безробіттям і скорочення тривалості робочої неділі/.

Уряди деяких європейських країн /Італії, Германії, Португалії і Франції/, взявши на озброєння корпоративістський підхід, систематизували своє втручання в економіку. З метою захисту деяких галузей промисловості і сільського господарства під контролем уряду були організовані картельні угоди. Таким чином, за допомогою корпоративних структур промислової і сільськогосподарської виробництва цих країн /особливо Італії, Германії і Португалії/ опинились під непрямим контролем держави. Форми прямого контролю також мали місце в Європі. Так, у Франції уряд Народного Фронту в період з 1936 по 1938 р. провів націоналізацію залізних доріг, Банку Франції і деяких оборонних галузей. Після банківської кризи уряд Італії, в свою чергу, створив в 1933 р. Інститут промислової реконструкції, вплив якого швидко розповсюдився на всю промисловість. В Германії нацистський уряд використовував тактику бюджетного дефіциту для покращення інфраструктури /наприклад, будівництво автобанів/. Швидкий перехід при нацистському режимі від правової держави до диктатури виявив значну дію на економічне зростання. Впровадження в практику планування, починаючи з 1933 р., а також милітаризація еко-

номіки посилили позиції держави в народному господарстві. В малих країнах Європи також спостерігалось посилення державного втручання в економічне життя. В Бельгії соціалістами в 1933 році з ентузіазмом був прийнятий план де мана як свою програма партії. Він передбачав проведення структурних реформ, в результаті яких уряд отримував можливість контролювати все і вся. Після приходу в 1935 р. до влади соціалістів ця програма була частково реалізована. Голандія також здійснювала план збереження зайнятості. В Швеції і Норвегії аналогічні ідеї були конкретизовані в рамках загальної економічної політики уряду, сформовані соціал-демократичними партіями після виборів 1932 і 1933 р.р..

Посиленню впливу держави на економіку країни і швидкості прийняття в умовах кризи політичних і прагматичних рішень сприяли праці теоретиків, що обґрунтовували економічну політику. Шведська економічна школа під впливом Кнута Вікселла підкреслювала важливість збільшення грошової маси для розвитку економічної активності і виробила концепцію дефіцитного фінансування. В США "мозковий трест" президента Франкліна Рузвельта намагався дати теоретичне обґрунтування політиці, що здійснювалась з 1933 р. в руслі "Нового курсу". Для цього тресту головною причиною кризи явилось зниження доходів в сільському господарстві. Дослідники з цієї організації вважали, що тільки втручання держави з метою підвищення доходів і зменшення боргів аграрієв могло позитивно вплинути на ріст попиту на промислову продукцію. Подібне втручання було обов'язковою умовою переходу до "економіки зростання". Справді, лише завдяки втручання держави стала можливою реалізація проєктів по розвитку інфраструктури в сфері захисту навколишнього середовища, розвитку регіонів, ірригації, транспорту, соціального

життя, освіти.

Найбільш важливий внесок в теоретичне обґрунтування змішаної економіки вніс британський економіст Джон Мейнард Кейнс, який опублікував в 1936 р. своє дослідження "Загальна теорія зайнятості, процента і грошей". Згідно з його висновками капіталізм не є стабільним в своїй основі і не існує ніякого рівноважного автоматичного механізму, який би міг забезпечити повну зайнятість і рівновагу між виробництвом і споживанням. Кейнс вважав, що держава повинна використовувати свою владу в галузі оподаткування, витрат і грошової політики для усунення цієї нестійкості. Висунуті соціалістами і християнськими демократами аргумент морального характеру на користь більш справедливого розподілу доходів були економічно обґрунтовані Кейнсом. На його думку, якщо приватні інвестиції не в змоззі гарантувати повну зайнятість, то збільшення державних витрат в сфері освіти, життя і соціального забезпечення могло б підтримати належний рівень попиту. Завдяки коректуючим та орієнтуючим економіку діям, держава сприяє позитивному впливу рішень, прийнятих на мікроекономічному рівні, на досягнення цілей на рівні макроекономічному: повної зайнятості, стабілізації цін, суспільного благополуччя і рівноваги платіжного балансу. Теорія Кейнса, залишаючись вірною загальним ринковим принципам, все ж таки відводить важливу контролюючу і направляючу роль державі.

Друга світова війна повністю підтвердила правоту Кейнса: в усіх воюючих країнах збільшення державних витрат призвело до забезпечення повної зайнятості. Ця теорія зберегла свою значимість і після війни. Для багатьох з них, кейнсіанська політика не повинна була обмежуватись прийняттям виключних заходів

шодо боротьби з кризовими явищами; її принципи потрібно було закладати в фундамент післявоєнного суспільства. Робітничий рух побачив в посиленні впливу держави засіб боротьби з пороками капіталізму. Підприємства, в свою чергу, надіялись, що таким чином можна створити атмосферу співробітництва між учасниками суспільного виробництва, яка б сприяла швидкому росту продуктивності.

Особливості розвитку змішаної економіки в 70-і - 80-і роки. Автор приходить до висновку, що ідея змішаної економіки поєднала в собі погляди різних соціальних верств, що в кінцевому підсумку сприяло поступовій її інституціалізації. Ліберальна ідеологія перестала використовуватись в своєму початковому вигляді стосовно окремих країн, передусім в Європі, а не в США. Однак на міжнародному рівні вона продовжувала домінувати ще 25 років. Тим часом розрив з минулим визначився. Розвиток змішаної економіки відзначив історичний поворот в процесі послаблення ринкової системи.

Направленість змішаної економіки в 70-і - 80-і роки полягає в забезпеченні стабільності соціально-економічних відносин, стійкості капіталістичного господарства до кон'юнктурних коливань і в підтриманні його ефективності як в цілому, так і в головній складовій - приватному підприємницькому секторі. Життєздатність змішаної економіки була обумовлена можливістю змінювати в її рамках в залежності від конкретних умов співвідношення між різними укладами, примушуючи "більше працювати" той чи інший сектор, який виконує свої специфічні функції. Так, державний сектор незамінний при проведенні соціальної політики. Держава, здійснюючи регулювання господарських процесів, не ігнорує і не зневажає мотиви ринкових агентів. Підприємства приватного сектора зберігають відносини, що дають простір мак-

симальному виявленню ініціативи. При цьому конкуренція не відсунута на другорядне місце в економічному механізмі і забезпечує споживачеві можливість вибору між пропозиціями. Кооперативи, що поєднують головним чином колективні підприємства на муніципальному, обшинному і регіональному рівнях /хоч вони існують і на національному, і на міжнародному рівнях/, розглядаються в капіталістичних країнах як один з засобів боротьби з безробіттям і створення робочих місць.

Протягом ХХ ст. різні частини змішаної економіки не просто розвиваються паралельно, а й взаємодіють, хоч і небезконфліктно. У наявності посилення зв'язків між ними, аж до взаємопроникнення, зрощування різних форм власності і запозичення принципів функціонування, про що свідчать матеріали даного дисертаційного дослідження. В розподілі праці і кооперації виробництва приймають участь великі, середні і малі підприємства. Так проявляється змішана економіка на мікрорівні.

В дисертаційній роботі автор основну увагу приділяє структурній перебудові економік розвинутих країн в рамках змішаної економіки в 70-80-і і на початку 90-х років, яка виразилась на макрорівні в зміні співвідношення між її складовими частинами. Це проявляється, в першу чергу, в скороченні розмірів державного сектора, в зміні форм і методів державного регулювання економіки. Останні покликані пом'якшити властиві сучасній світовій економіці соціально-економічні протиріччя, що загострюються по мірі посилення усупільнення в змішаній економіці.

Протягом нинішнього століття капіталістична держава в багатьох розвинутих країнах світу, виконуючи численні традиційні функції, зокрема, гарантії безпеки і обороноздатності країни, підтримання правопорядку, охорони навколишнього середовища і

т.д., перетворюється разом з тим в крупного економічного агента внаслідок насущної потреби вирішувати практичні проблеми, які встають перед світовим співтовариством.

Зміна кейнсіанської моделі розвитку змішаної економіки на неокласичну, реалізована головними політичними силами, які прийшли до влади; була обумовлена прагматичними міркуваннями, продиктованими необхідністю боротьби з господарськими недоліками. Модернізація системи державного господарського регулювання в відповідності з неоліберальною моделлю змішаної економіки пішла різними шляхами в окремих розвинених капіталістичних країнах.

Таким чином в умовах 70-х - 80-х років зросла здібність капіталізму до "саморегулювання", до "усунення дисфункцій". В цілому ж неоконсервативну хвилю можна розглядати як скорочення державного впливу на економіку, яке, на наш погляд, стало лише приймати інші форми.

Найновіші тенденції розвитку змішаної економіки. Розвиток в 90-і роки змішаного підприємництва, зрощування різних частин змішаної економіки - явище не просте і не підлягає однозначній оцінці, рівно як і процес зрощування капіталів в 70-і роки, коли держава, навпаки, проникала в приватні фірми, придбавши незначні за розмірами пакети акцій, і тим самим проклала собі дорогу в нові сфери світового господарства.

Поряд з приватизацією, яка суттєво змінила обрис економіки в 90-і роки, спостерігаються і інші тенденції в розвитку підприємств, що складають її державний сектор. Повсюдно приймаються міри щодо послаблення монополії держави в ряді галузей і заохочення конкуренції. Така політика веде до економії суспільної праці, на противагу централізованому марно-

тратному використанню державних коштів. Друга тенденція державного сектора в умовах змішаної економіки виявляється в повсюдному проведенні політики зближення умов праці і управління державними підприємствами з умовами функціонування і управління на приватних підприємствах. Це досягається головним чином шляхом надання державним підприємствам більшої самостійності.

В 80 - 90-і роки ХХ ст. з розширенням міжнародної діяльності держави в інтеграційних зв'язках і з ростом транснаціональних корпорацій, ускладнюється державне регулювання національної економіки і з'являється початкова потреба в розвитку механізму міждержавного господарського регулювання.

В результаті змін, що зазнає державний сектор в розвинутих країнах, спостерігається посилення господарського впливу держави в нових формах, в тому числі не лише в середині окремих країн, а й на міжнародній арені. Держава, яка не має наміру полишати важливу господарську роль в рамках змішаної економіки, переносить центр ваги в своїй політиці з прямого втручання в виробництво, зокрема в формі державних монополій, на непрямий вплив як в змішаних підприємствах з мінімальною часткою участі в капіталі, коли найбільш адекватно удається поєднувати інтереси держави - господарського агента - з інтересами приватного партнера - так і в регулюванні економіки з допомогою різного роду напрямків господарської політики /структурної, технологічної і т.д./.

Розвинені країни не повинні здійснювати політику проникнення на зовнішні ринки і беруть участь в коопераційних зв'язках. Найбільш зручною для цілей співробітництва і створення спільних підприємств на міжнародному рівні є змішана форма акціонерних підприємств.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Проблеми міжнародної економіки в міжнародному контексті включають в себе систему зовнішньоекономічних зв'язків, говорячи про які, необхідно відзначити такий момент: політика, що не враховує змін світових цін, негативно впливає на світовий рівень і розподіл доходів. Таким чином, внутрішня політика тісно пов'язана з інтересами міжнародного співтовариства, що знаходить відображення в позиціях Європейського Співтовариства /ЄЕС/ і ГАТТ. Спроби посилення протекціонізму призводять до зменшення можливостей внутрішнього зростання і підвищення ефективності виробництва на основі міжнародної торгівлі і розподілу праці.

Сьогодні світова економічна наука все більше орієнтується на змішану економіку, яка дозволяє гнучко поєднувати як методи державно-монополістичного регульованого капіталізму, так і риси централізованого планового господарства. Необхідно зробити висновок про те, що сама теорія змішаної економіки відкриває широкий спектр можливостей теоретичного обґрунтування конкретних проявів державно-монополістичного регулювання. При цьому політекономічна, теоретична інтерпретація регулюючих заходів може як відповідати, так і суперечити системі ринкової економіки, оскільки змішані форми економіки - це варіанти тої чи іншої полярної базової організації.

Таким чином, змішана економіка є складною і суперечливою за своєю соціально-економічною природою, але в цілому її роль значна. Змішана економіка стала реальністю ще до того, як вона перетворилась в об'єкт політичних дебатів. Вона може стати реальністю в Україні, де роль державних і змішаних підприємств має зростати. Змішана економіка є реальністю в усіх країнах, де діють закони ринку і де прямо або опосередковано, держава

місцеві обшини асоціативні структури, кооперативи і товариства взаємного страхування відіграють вирішальну роль в економічному і суспільному житті.

Спираючись на світовий досвід змішаної економіки, необхідно зробити наступні висновки:

- просторий сектор змішаної економіки не є плодом минулої історії, роль якого повинна знизитись будь-якою ціною, щоб звільнити живі сили конкуренції. Його межі можуть змінюватись в результаті приватизації або одержавлення. Може змінюватись і юридична форма - державна власність, кооперативна, змішана і т.д., але життєвість змішаної економіки не зменшується, оскільки вона відповідає needs сучасного світового економічного і соціального розвитку і в тому числі і вимогам об'єднаної відкритої Європи, до якої прагнуть західноєвропейські країни. мета змішаної економіки - служити суспільним інтересам;

- державний сектор менше ніж будь-коли повинен вважати свою діяльність допоміжною, він покликаний використовувати самі передові методи управління, підвищення ефективності виробництва і маркетингу;

- сучасна модель змішаної економіки обумовлена синтезом відтворювального і привласнюючого господарства, насамперед шляхом посилення і диверсифікації інтелектуальних форм привласнення, в точніше привласнення самого інтелекту. Мова йде про трансформацію самого змісту власності від матеріально-речових і складових до інтелектуальних, інформаційних. Тобто субстанціональні основи відносин власності і виробництва повинні визначатись не власниками фабрик, заводів, земельних плантацій, а самими носіями інтелекту, простіше кажучи, власники складної розумової робочої сили повинні бути домінуючими в структурі привласнення.

Слідуючи цим висновкам, автор виділяє принципові проблеми, від рішення яких буде залежати не тільки становлення і розвиток економіки змішаного типу, а й майбутнє України як незалежної держави: глибокі структурні зміни в економіці країни; виключаючи проблеми антиінфляційної політики і макроекономічної стабілізації; формування інституціональних і організаційних основ української економіки; демократизація методів державного управління і регулювання; посилення соціальної направленості економіки; розвиток нових форм зовнішньоекономічних зв'язків України; завдання збереження економічної незалежності України у взаємозалежному світі та повноцінне її включення в сучасні світогосподарські зв'язки.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені в таких публікаціях:

1. Натрошвілі Р.Н. Оцінка в світлі нового мислення соціал-демократичних трактувань розвитку капіталізму // Питання політичної економії. Вип. 218. - Київ, 1992. - С. 71-77.

2. Бодров В.Г., Натрошвілі Р.Н. Світовий досвід змішаної економіки та його значення для ринкової трансформації в Україні // матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Зовнішнь-економічні аспекти суверенітету України", 27-28 травня 1993. - 0,4 д.а.

3. Мировой опыт развития и практики реализации современных концепций смешанной экономики // В сб.; мировая экономика и проблемы рыночной трансформации Украины. - Депонир. в ГНТЕ Украины, № 236. - Ук. 94, от 07.02.94, статья 0;4 п.л. •

4. Сучасні концепції змішаної економіки // Тези конференції "Актуальні проблеми методики преподавания экономической теории и политологии". - Івано-Франківськ, 1992. - 0:2 д.а.

ANNOTATION

Natroshevili N. Robert. Problems and tendencies of the mixed economy (on the example of the developed countries).

The dissertation is presented in written copy.

The dissertation is for competition for candidate's degree of economic science according to speciality 08.05.01 - The world economy and the global development. Institute of International Relations of Taras Shevchenko Kyiv University, 1995.

The thesis defines the main directions of the development of the mixed economy in the developed countries including the newest tendencies of the contemporary stage.

It is stated in the dissertation that political, scientific and technological progress produces a general positive influence on the economic achievements in the system of the world capitalist economy, especially in the developed countries. The autor of the thesis proves that the main designation of the mixed economy is in achieving the high economic effectiveness and social progress in modern world economy.

The dissertation analyses the meaning of the world mixed economy experience for the market transformation of Ukraine.

Key words: mixed economy, public sector, private sector, social-market economy, demonopolization production, state prosperity.

Натрошевили Роберт Нодарович. Проблемы и тенденции развития смешанной экономики /на примере развитых стран/.

Диссертация является рукописью.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 - Мировое хозяйство и глобальное развитие. Институт международных отношений Киевского университета имени Тараса Шевченко. Киев, 1995

В диссертации определены основные направления развития смешанной экономики в развитых странах мира с учетом ее новейших тенденций на современном этапе. Обосновано, что политический, научный и технологический прогресс имеет в целом позитивное влияние на экономические достижения в системе мирового капиталистического хозяйства, особенно в его развитых странах. Доказано, что главное предназначение смешанной экономики - достижение высокой экономической эффективности и социального прогресса в современном мировом хозяйстве. Исследовано значение мирового опыта смешанной экономики для рыночной трансформации Украины.

Ключові слова: змішана економіка, державний сектор економіки, приватний сектор економіки, соціально-ринкове господарство, демонополізація виробництва, держава добробуту.

Підписано до друку 26.05.1995 р.Об.І, І.Формат 60x84 I/16.

Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 182. Безплатно.

ЛОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

453042

AB 32.672

AB 32.672